

zkušenostmi. Zákon může k tomu napomáhati, ale nikdy ne donutiti.

Městské právo skladu a cesty.

Studie k dějinám obchodu.

Dr. Jan Procházk a (Praha).

(Dokončení).

Císař Ferdinand I. potvrdil r. 1546 městská privilegia udělená Karlem IV. stanovil na jich přestoupení pokutu 20 hřiven stříbra do komory královské. Rudolf II. vyhradil pro dovoz soli z Hor. Rakous do Čech cestu přes Č. Budějovice ustanovil, že ti, kdož se solí budou přistížení na vedlejších cestách, mají býti i s nákladem zavřeni ve městě a jemu oznámeni k patřičnému potrestání. Z trestu měla pak $\frac{1}{2}$ připadnouti udavači a $\frac{1}{2}$ král. komoře. V recesu Ferdinanda III. z 25. IX. 1646 o svobodných fůrách soli pro Třeboně se stanoví na přestoupení pokuta 50 hřiven zlata, z čehož $\frac{1}{2}$ měli si ponechati budějovičtí, $\frac{1}{2}$ král. komora. Stejná pokuta a kvoty podílníků jsou stanoveny i v privilegiu císař. Leopolda z 6. IV. 1667.

Právo použití donucovacích prostředků proti kupcům a formanům, kteří by nešetřili městských privilegií, bylo městu propůjčeno již Karlem IV. r. 1358. Avšak přece mocní Rožmberkové prosadili pro svá města několik výjimek z českobudějovického práva skladu.

Výjimky takové uznány byly ve prospěch Třeboně a Trhových Svin. Č. Budějovice žalovaly r. 1463 Jiřimu Poděbradskému, že lidé pana Jana z Rožmberka jezdí se solí z Cáhlova jinudy než Č. Budějovicemi. Tento pak se hájil, že jeho lidé k ničemu jinému zavázáni nejsou a podařilo se mu prokázati, že podle obdarování čes. králů jeho lidé z Třeboně vozili z Cáhlova dosud svobodně 2 vozy soli týdně a lidé ze Svin 1 vůz. Král Jiří jim tedy tyto svobody potvrdil a ještě rozšířil v ten způsob, že Třebonští i Svinečtí mohli napříště voziti po 3 vozech týdně. Byli však zavázáni vždy se budějovickým ohlásiti, aby snad jiní na jejich jméno podlouzně neprojžděli a mimo to směli přivezenou sůl jen doma prodávati a dále ji nesměli rozšiřovati. Jako kompensaci dostali budějovičtí osvobození od cel a mýt v Soběslavi a Veselí²⁹⁾.

Další výjimkou co do zboží byly ryby z treboňského panství. R. 1667 stěžoval si vrch. hejtman tohoto panství, že v poslední době si budějovičtí proti Třeboni a j. hraničícím panstvím práva osobují. Mezi jiným prý prohásili, že buquoyští

²⁹⁾ Již dříve byli osvobozeni od mýt v Netolicích, Vodňanech, Týně n. Vlt., Chvalšínách, Budějovicích, Lišově a Trhových Svinech. — J. Čelakovský: 1. c. č. 312.

poddaní a j. obchodníci, kteří s třeboňskými rybami obchodují v zemi a v Horních i Dolních Rakousích, nesmí pod trestem propadnutí voziti ryby přímo na Benešov, Kaplice, Hrady a Cetviny, nýbrž, že musí jeti přes Č. Budějovice, t. j. 2 míle oklikou! Cís. reskript z 19. X. 1667 přiznal třeboňským staré právo na svobodnou cestu a zakázal budějovickým turbace³⁰⁾.

Na těchto výjimkách neměli však Rožmberkové dosti. R. 1490 musel král Vladislav rozhodovati nový spor mezi pány Vokem a Petrem z Rožmberka a Budějovickými o to, že oni páni »drží mocí silnice a sklad a cla berou práva nemajíce«. Páni Rožmberkové tvrdili, že ode dávna užívali cel a mýt bez odporu se strany budějovických, doznali však, že cesta od starodávna na Přídolí (z Cáhlova a Mikole) nešla, nýbrž že ji tam obrátili k zvestupu Č. Krumlova. Král rozhodl ve smyslu nálezu Jiřího z Poděbrad: Rozhodně kupecký sklad jinde býti nesmí než v Č. Budějovicích. Zdá se však, že Rožmberkové tohoto zákazu mnoho nedbali, neboť v téže věci, tentokráte proti panu Joštovi, jednal r. 1535 komorní soud. Rozhodl opět ve prospěch budějovických.

Obširným právníckým rozkladem stěžoval si později i Ferdinand kn. Schwarzenberg proti způsobu, jímž budějovičtí vykládali a praktikovali ustanovení svých privilegií. Ve svém rozkladu zaslaném císaři 17. IV. 1696³¹⁾ bránil se tomu, že jeho lidé, vozíci pro potřebu Třeboně a Hluboké sůl a železo z Lince, Mihle a Cáhlova, musí jezdit oklikou 2 mil přes Č. Budějovice a ještě k tomu tam platiti dávku! Podobně prý je tomu i když se něco dopravuje z Vodňan do Třeboně. V rozkladu se široce probírají a vykládají všechna českobudějovická privilegia a dochází se k závěru, že ona privilegia vztahují se jen na cizozemské zboží a nikoliv 1. na zboží ve vnitrozemí koupené i prodané a rovněž ne 2. na zboží, které jest přivázeno k vlastní spotřebě a ne k obchodování, třebaš by bylo přivázeno z Cáhlova. Ano kníže se nerozpakuje českobudějovické obvinění z falšování privilegia krále Václava IV., tvrdě a srovnáním starších privilegií dovozuje, že v onom privilegii z 11. I. 1393 měla býti věta: »... omnes ... merces de ... Pieska versus Austriam p e r Novam Domum transire volentes« a nikoliv »... versus Austriam e t Novam Domum ...« E t místo p e r dostalo prý se do privilegia teprve po shoření zem. desk r. 1540. Tehdy prý je budějovičtí do kontextu velkými písmenami vepsali a ingrossator, neznající se ve starodávném písmě, ve kterém při zkratkách v zem. deskách e t a p e r mělo prý velmi podobnou zkratku, vnesl toto e t i do zem. desk.

Vedle tohoto přímého zfalšování základního privilegia provinili prý se budějovičtí také tím, že všechny cís. listy, rozhodnutí a mandáty jim nepříznivé potlačili, nedavše je zapsati do zem. desk. Kníže přikládá ku svému rozkladu opisy listu nejv.

³⁰⁾ A. m. v.: St. manip. B ³⁶/₂.

³¹⁾ A. m. v.: St. manip. B ³⁶/₂.

zem. sudí českého za krále Karla IV., pana Hynka z Hansteina, adresovaný panu Joštovi z Rožmberka a 4 mandáty císař. Matyáše. V prvním listu jest podána interpretace českobudějovického práva skladu daná samým císařem Karlem IV. na žádost pana z Rožmberka. Tu se praví, že českobudějovické právo skladu neznamená než, že formani, kteří by chtěli do Čech tou silnicí, kteráž na Č. Budějovice jde z Cáhlova, nemají noclehovati po vsehch 1 míli kolem města, nýbrž, že mají jeti do tohoto a tam podle listů císař. se zachovati³²⁾. Mandáty císař. Matyáše týkají se sporu Č. Budějovic s Cáhlovem. Smysl jejich je ten, že českobudějovickým se zakazuje nutiti na svou cestu obchodníky z Cáhlova, vezou-li komorní statky: sůl, železo a ocel. Českobudějovická privilegia prý se vztahují jen na obchodníky, kopecké zboží a statky a nikoliv na komorní statky. Přece prý by nedával císař privilegia, která by byla ke škodě jeho vlastního regálu! (Slova mandátu z 24. XI. 1617.)

Tyto městem zatajené listy dávají českobudějovickému právu skladu daleko menší rozsah, než v jakém ho město provozovalo.

Všechny tyto boje, které bylo budějovickým o jejich privilegia sváděti s Rožmberky, Schwarzenberky, Buquoy-i, s Cáhlovem a Norimberkem, pohybovaly se však v mezích středověkého nazírání na hospodářskou organizaci. Proti privilegiu se stavělo jiné privilegium, nebo se bralo útočiště k úskoku a svépomoci. Obchodníci a formani poukazovali sice na ztrátu času, na zvýšení nákladů³³⁾, jež jim působí městské privilegium, ale jejich vlastní města nebo vrchnost buď měly nebo alespoň snažily se pro sebe také získati takové privilegium. Č. Budějovice s nimi také měly boje po celou dobu od 15. až do 18. století, ale jejich právo trvalo stále.

Nebezpečí se pro ně připravovalo jinde: u císařského dvora.

Císařové uchopivše se obchodu ocelí, železem a zvláště solí, počínali se zajímati o dopravní podmínky a o to, jakým způsobem by bylo možno povznésti výnosnost tohoto obchodu. Úředníci solního úřadu v Č. Budějovicích bděli, aby jich přílišným vyježděním nebo pokažením za špatného počasí a neopravením, nebyl transport soli ohrožen³⁴⁾. Ferdinand II. ve svém privilegiu, jímž propůjčuje městu právo přirážeti na každé velké prostici soli 6 kr. nad publikovanou sazbu, výslovně současně ukládá městu povinnost, aby udržovalo vlastním nákladem v pořádku cesty ve svém burgfrídu.

Snahu po racionalisaci císař. obchodu solí je viděti také z propočítání, jež českobudějovický císař. solní úřad pořídil r. 1598

³²⁾ A. m. v.: St. manip. B ³⁰/₂. Polemiky kn. Schwarzenberga příloha 16.

³³⁾ I sám českobudějovický měšťan a obchodník soli si v tom smyslu stěžoval měst. radě 6. IX. 1732. — Čb. m. a.: fsc. 82.

³⁴⁾ Referát o stavu silnice Cáhlov—Č. Budějovice podaný čes. komoře 16. XI. 1597 císař. sol. úředníkem v Č. Budějovicích Ehrenprei-sem v A. m. v.: St. manip. B ³⁶/₃₅.

za tím účelem, aby poukázal na výhodnost dopravy soli z Č. Budějovic do Týna n. Vlt. po vodě proti dopravě na souši³⁵⁾).

Cís. Rudolf II., když r. 1605 potvrzoval s důrazem česko-budějovické právo cesty a skladu i na sůl, ztotožňoval ještě zájem král. komory se zájmem města. Dovožoval, že tím, že sůl se vyhýbá Č. Budějovicům a že sami formani s ní kramaří, nejen upadá starý městský sklad, nýbrž že tím i císaři samotnému mnoho uchází na obchodu solí, pohraničnímu clu a poplatcích komorních. Ale cí. Matyáš ve svých mandátech z l. 1615—1617 liší již svůj zájem na obchodu regály od zájmu města a r. 1700 je viděti, že v těchto věcech vládne již zcela nový duch, neboť za účelem prozkoumání podmínek povznesení obchodu vstupují v život komise pro revisi mýt, a privilegií cest³⁶⁾. To už je zcela nový způsob hospodářského myšlení. Ostrého výrazu došlo r. 1708 ve dv. dekretu z 11. IV. t. r. V něm cí. Josef I. potvrzuje sice ještě právo Č. Budějovic na vybírání přírážky 6 kr. z bečky soli v městě prodané, avšak dává současně věděti, že připravuje reorganizaci solního obchodu v Čechách a poznamenává, že privilegia se udělují vždy jen ad beneplacitum. Připojuje pak dále, že uvedenou koncesi jest tak pojímati, že nijak neodporuje cí. patentům v solních věcech, podle nichž se budějovičtí in omnibus řídití musí a nejméně že směji oponovati odbytu soli a svobodnému jejímu dovozu a vývozu ať jakýmikoliv cestami a silnicemi. Závazek města udržovati z příjmu ze solní přírážky cesty, pokud se rozprostírají v jeho burgfrídu, zůstal.

Nedotknutelnost městského práva cesty byla tu v základech otřesena.

Nadešla doba, kdy snaha po zesílení obchodu a státních příjmů z tohoto neviděla již v posilování materiální posice měst svou cestu k cíli. V konkrétním případě, zde probraném, se zdá, že hospodářské politice ukázal novou cestu obchod král. regály, zvláště však s císařskou solí. Tento vyrostl časem tak mocně, že si přímo vynutil promyšlenější organizaci a racionalisaci provozu, jimž musela ustoupiti i neslučitelná s nimi starobylá městská privilegia a obyčeje. Císařský obchod solí vystoupil již v 17. století svými rozměry z mezí malého, dotud převládajícího obchodu a věčně zející prázdnota královské komory byla mocnou pobídkou k takové jeho organizaci, aby při nejmenších nákladech dával co největší zisk.

Císař Josef I. odstranil česko-budějovické právo cesty pro sůl. Karel VI. učinil tak r. 1736 pro všechno zboží a práva cesty i skladu. Ve svém patentu z 5. XI. 1737 jednotným způsobem upravil výběr soukromých mýt a roztrídil města za tím účelem

³⁵⁾ A. m. v.: St. manip. B ^{86/35}. — Rozpočet na náklady s transportem spojené 1747 v Čb. m. a.: fsc. 82.

³⁶⁾ Dr. A. Pribram: Zur Geschichte d. böhmischen Handels u. d. böhm. Industrie im Jahrhunderte nach dem westfälischen Frieden. — Mitteil. d. Vereins f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen Bd. 35 St. 321.

ve třídy a zrušil všechna dosavadní mýta. Téhož roku poslali budějovičtí do Prahy deputaci³⁷⁾, aby před nejv. purkrabím vznesla stížnost, že rektifikace mýt odporuje městskému právu cesty a skladu. Nejv. purkrabí však deputaci vyložil, že koncěse byly městu dány na čas a že podle libé vůle mohou býti císařem opět odvořány vigore iuris regii. Důvodem a pohnutkou, z nichž tak císař nyní učinil, byla prý principálně snaha po pozdvižení obchodu, pročež prý se rozhodl sám i svůj regál snížit. Mimo to prý je město v nové úpravě mýt zařazeno do první třídy, takže bude míti ročně zajištěn důchod z mýt v obnosu 900 zl., místo dosavadních 300. Tu ovšem deputace upozornila, že nejv. purkrabí zaměňuje výnos z mýt s výnosem z práva skladu. Přece však se dala uspokojiti slibem, že císař vydá ještě v této věci zvláštní resoluci a slíbila, že město této vyčká a zatím se nové úpravě podrobí.

Na obnovení městského práva skladu však již nedošlo. Z účetních knih města mizí příjmová položka »Stadt Mauth und Niederlag« a její místo zaujímá položka »Stadt Mauth«, ve které za první půlletí r. 1741 jest zapsán příjem jen 197 zl. 5 kr. 4 den.³⁸⁾

Ve výkaze městských příjmů datovaném z 21. II. 1776³⁹⁾ a nadepsaném: »Tabella ausweisend zu was offentl. abhaischung sich nachfolgende städte u. märkte in Böhme zu erzeugung ihrer jährl. erfordernissen berechtigt zu seien glauben« je také odstavec zmiňující se o bývalém právu cesty a skladu. Zde si město ještě stěžuje, že r. 1725 mu bylo vzato skladní mýto, které ročně dávalo výtěžek 3.000 zl. a z něhož se platily opravy městských hradeb, bran a j. fortifikačních zařízení. Nyní prý tato zařízení zacházejí, ježto jejich fundus více neexistuje a vůbec celé město prý od oné doby stále více upadá, takže má již 132.136 zl. 25 kr. dluhů. Ku konci vyslovuje se přání, aby za účelem udržování fortifikačních zařízení byl skladní poplatek opět zaveden. — Zůstalo ovšem jen při přání.

Z toho jest viděti, že přeměnění budějovického práva skladu na právo na skladní mýto, stalo se městu osudným. Při rektifikaci mýt cís. Karlem VI. bylo toto mýto zrušeno jako všechna ostatní a nic nebylo městu platno ohražování se a vy-sílání deputací.

*

Z uvedeného vývoje českobudějovického práva skladu je patrná souvislost mezi rozvojem cís. obchodu regály, zvláště soli a odstraňováním práva skladu a cesty. Jest to ovšem souvislost zjištěná pro jeden konkrétní případ a je nutno zdržeti se lákavé generalisace.

³⁷⁾ Čb. m. a.: fsc. 82.

³⁸⁾ Čb. m. a.: účetní knihy.

³⁹⁾ Čb. m. a.: fsc. 82.

Připravuji širší pojednání z dějin středoevropského obchodu a po zpracování rozsáhlejšího materiálu se k této otázce ještě vrátím.

Před světovou hospodářskou konferencí.

Karel Gerlich (Brno).

Po pečlivé a dlouhé přípravě jest konečně stanoveno datum mezinárodní hospodářské konference, jež se má konati pod patronací Společnosti národů v květnu t. r. v Ženevě. V některých státech započaly již přípravy pro tuto konferenci a nebude proto jistě nevhodno, zmíníme-li se krátce o jejím programu, jakož i o podkladu, na němž jest svolána.

Šesté Shromáždění Společnosti národů, konané v září 1925 v Ženevě, prohlásilo, »que la paix économique contribuera grandement à assurer la sécurité des peuples«, usneslo se na konání mezinárodní hospodářské konference a založilo k tomu účelu přípravný výbor, který má se opíratí o technické organisace Společnosti národů a Mezinárodní úřad práce. Toto usnesení bylo pak doplněno Radou rozhodnutím, aby do výboru byl přibrán jeden zaměstnanec a jeden zaměstnavatelský člen správní rady Mezinárodního úřadu práce, a aby tento úřad byl dotázán o jmenování tří zástupců dělnické třídy. Dále, aby předseda správní rady úřadu byl přítomen zasedáním, věnovaným výborem rady Společnosti národů přípravě konference pokaždé, když se bude jednatí o nějakou otázku zájímavé úřad. Na tomto podkladě byl také přípravný výbor ustaven a započal svou činnost. Celkem jest složen z 35 členů, mezi nimiž vedle zástupců organisací dělnických, zemědělských a spotřebitelských zasedají význační činitelé průmysloví, hospodářští a finanční. Dvě schůze stačily výboru, aby produstoval rozvrh, složení, jednací řád a navrhl datum konference, aby stanovil obory, v nichž má konference pracovati, dále otázky, jež má řešiti, a konečně i metody, hodící se k těmto řešením. Ve své první schůzi, 26. dubna 1926, výbor stanovil zásady řízení a pracovní metodu, jakož i směrnice pro práci dokumentační, jež má sestávati z řady krátkých pojednání o podstatných otázkách hospodářských. V druhém zasedání, 15. listopadu, sestavil výbor denní pořad konference, pravidla, podle nichž bude obeshlána, a konečně navrhl za datum svolání 4. květen 1927. Tím byly první přípravné práce skončeny a byly předloženy Radě Společnosti národů při jejím zasedání 9. prosince. Rada schválila všechny návrhy přípravného výboru,¹⁾ stanovila svolání konference na den 4. května t. r. do Ženevy a vyzvala generálního sekretáře, aby oznámil svolání všem státům, které jsou členy Společnosti národů, jakož i Spojeným státům americkým, Svazu socialistických sovětských republik, Turecku, Mexiku, Ekvadoru a Egyptu. Při tom vyhradila si Rada právo provésti v příštím zasedání ještě další jmenování.

Dokumentů, sestávajících z úvah o hospodářských otázkách zájímavých celý svět, na jejich shromáždování se usnesl přípravný výbor, sebral řadu Mezinárodní úřad práce. Zabývájí se životní úrovní dělníků, vystěhovalectvím, spoluprací ve světovém obchodě, prací zemědělskou a vědeckou organisací práce.²⁾ Zároveň také úřad poskytl i jiný materiál, jako údaje o počtu zaměstnaných dělníků, počtu nezaměstnaných, o mzdách, o trvání a výtěžku práce v jistých průmyslech (uhelném, bavlněném a kovoprůmyslu) a j. — V pamětním spise

¹⁾ Měsíční zprávy Společnosti národů, VI., 12. (prosinec 1926).

²⁾ Podrobný rozbor všech těchto úvah uveřejní Mezinárodní úřad práce ve svých Informations Sociales, vol. XX. no. 7., str. 336 a násled.